

ВАЖЛИВІ ЗАГАЛЬНОЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ
ТА МОЖЛИВІ НАПРЯМИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

УДК 330.837

А. М. Штангрет

Українська академія друкарства

**ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
ЯК ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ**

Визначено складові та охарактеризовано процес формування людського капіталу як ключового ресурсу економіки знань.

Економіка знань, людський капітал, інформація, знання

Сучасний етап розвитку передових країн світу з притаманними їм ознаками економіки знань характеризується посиленням їх конкурентної позиції в світовому економічному просторі, що зумовлено зростанням добробуту населення, пріоритетною увагою й стимулюванням розвитку освіти, НДДКР та інновацій, ІКТ і високотехнологічних секторів економіки. Усе це забезпечує розроблення та виготовлення наукоємної продукції, в якій домінуючою є частка людського капіталу. Людський капітал вважається найвагомішим ресурсом, котрий забезпечує розвиток нових знань, ефективне використання лімітованих ресурсів, а в результаті уможлиблює безпечний розвиток людського суспільства.

Питання формування «контурів» економіки знань, особливостей і передумов її виникнення, сутності знання як економічного ресурсу знайшли своє відображення в працях вітчизняних і закордонних авторів О. Антипиної, І. Астахової, С. Архієреєва, Д. Белла, А. Варшавського, Ю. Васильчука, Е. Вільховченко, А. Гальчинського, В. Гейця, Дж. Гелбрейта, Г. Григоряна, П. Дракера, Г. Задорожного, В. Іноземцева, Р. Інлегарта, М. Кіма, М. Мелоуна, В. Осецького, Н. Приходько, Т. Сакаїї, В. Стьопіна, Е. Тоффлера, Ф. Фукуями, А. Чухна, Л. Едвінсона та інших.

Метою даної статті є узагальнення наукових напрацювань і визначення на їх основі суті та процесу формування людського капіталу.

Найвагоміший ресурс економіки знань людський капітал ґрунтується на систематичному генеруванні нових знань, стимулює та забезпечує появу новітніх технологій, які сприяють розвитку соціальної, економічної, гуманітарної, культурної й інших сфер суспільного життя. Сьогодні людський капітал виконує функцію рушійної сили суспільного прогресу, а відтак потребує особливої уваги на усіх рівнях управління.

Сучасне трактування поняття «людський капітал» доволі неоднозначне. Так, відомі дослідники С. Фішер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензі людським капіта-

лом вважають передусім природжені здібності і талант людини, а вже потім її здобутки в результаті освіти та кваліфікації [8]. У свою чергу, Е. Денісон, Дж. Кендрик, Т. Шульц розглядають як капітал кожної людини лише її освіту [1, 4, 11]. Часткове поєднання обох точок зору можна знайти у підході, сформованому Е. Доланом і Д. Ліндсей, відповідно до якого людський капітал визначають як капітал розумових здібностей, що здобуваються внаслідок «формального навчання, освіти або на основі практичного досвіду» [2].

Якщо для охарактеризованих трьох підходів основним є процес зростання людського капіталу, то для М. Блауга людський капітал є вартістю минулих інвестицій у навички людей, а не цінністю людей самих по собі [5]. Схожої думки дотримується і Г. Беккер: вважає, що людський капітал — це наявний у кожного запас знань, навичок, мотивацій. Інвестиціями в нього можуть бути освіта, накопичення професійного досвіду, охорона здоров'я, географічна мобільність, пошук інформації. Ці інвестиції поліпшують кваліфікацію, знання чи здоров'я і тому сприяють збільшенню грошових або натуральних доходів [10].

Комплексним підходом до трактування людського капіталу, який фактично об'єднує вищезахарактеризовані, є підхід, запропонований С. Дятловим, згідно з яким під досліджуваним поняттям розуміють:

накопичений запас навичок, знань, здібностей;

такий запас навичок, знань, здібностей, який доречно використовується людиною в тій чи іншій сфері суспільного відтворення і сприяє зростанню продуктивності праці і виробництва;

використання цього запасу у вигляді високопродуктивної діяльності, що закономірно призводить до зростання заробітків (доходів працівника);

збільшення шляхом вкладень доходів, що стимулює, зацікавлює людину, може стосуватися здоров'я, освіти тощо, накопичення нового запасу навичок, знань і мотивацій, щоб у подальшому його знову ефективно використати [3].

Узагальнюючи результати теоретичного дослідження та виходячи з пріоритетів і завдань людського капіталу в процесі розвитку економіки знань, доходимо висновку, що останній повинен характеризуватися наступними основними параметрами (рис. 1).

Відповідно до сформованого трактування, ключовою складовою людського капіталу є знання, які в сучасних умовах визначають процес його розвитку. Водночас сам процес формування знань пов'язаний з доступністю та можливістю отримання інформації, а відтак існує потреба в детальнішому розгляді цього аспекту.

Згідно з гносеологічними засадами, будь-яка людина з моменту народження прагне пізнати світ навколо себе як для свого розвитку, так і для захисту, тобто виживання. Джерелом цього пізнання є інформація, що міститься в навколишньому світі. У процесі розвитку людства відбулися суттєві зміни щодо можливостей отримання людиною інформації. Так, якщо на світанку за-

родження суспільства це були лише органи чуття (зір, дотик і т. д.), а також, у певній мірі, і спілкування з подібними собі, то в подальшому, із зародженням писемності, цьому стала слугувати друкована книга. Сучасні досягнення в електроніці й засобах зв'язку розширили можливості швидкого одержання будь-якої інформації, але разом з тим і породили проблему її надлишку: при швидкому розповсюдженні вона не структуризована і не завжди об'єктивна.

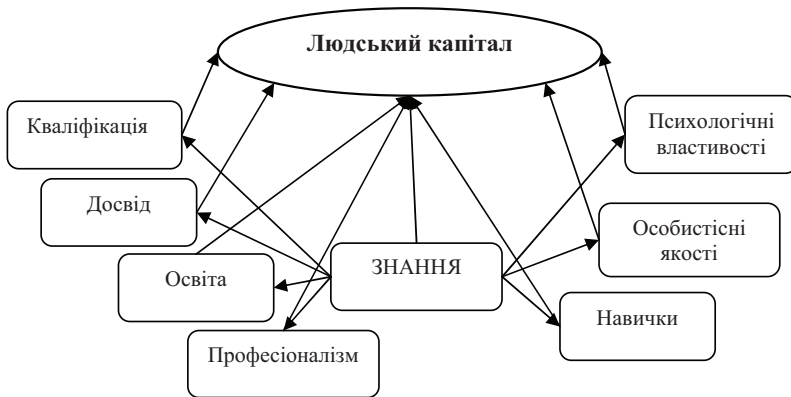

Рис. 1. Ключові складові людського капіталу в умовах розвитку економіки знань

Нинішні реалії розвитку суспільства ставлять на перший план знання як найважливіший ресурс і можливість подальшого існування людства за умов обмеження природних ресурсів. Процес отримання знань з усієї сукупності інформації безпосередньо включає її надходження через засоби масової комунікації, які, у свою чергу, суттєво відрізняються за принципом подання даних, величиною та характеристиками аудиторії, призначенням і т. д. Зазначене дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах розвиток людського капіталу найбільше залежить від існування та можливості використання певних каналів надходження інформації, що стають основою для генерування нових знань (рис. 2).

Масова комунікація, за визначенням науковців [6], — це процес поширення інформації (знань, духовних цінностей, моральних і правових норм і т. п.) за допомогою технічних засобів (книгодрукування, радіо, кінематограф, телебачення, комп'ютерні мережі) на значні розосереджені аудиторії. Разом з міжособовою й аудиторною комунікацією є однією з найпоширеніших у сьогоденні суспільстві форм людського спілкування й одержання інформації.

Засоби передавання інформації бувають різних видів, тому комунікативні процеси нами класифіковано за різними ознаками (рис. 2) [9]. Суть масової комунікації полягає в доцільно організованому систематичному поширенні особливим чином підготовленої інформації серед розосереджених аудиторій із застосуванням технічних засобів. Такими технічними засобами, що опосередковують зв'язок комунікатора та його аудиторії, є поліграфія, радіо, телебачення, кіно, Інтернет.

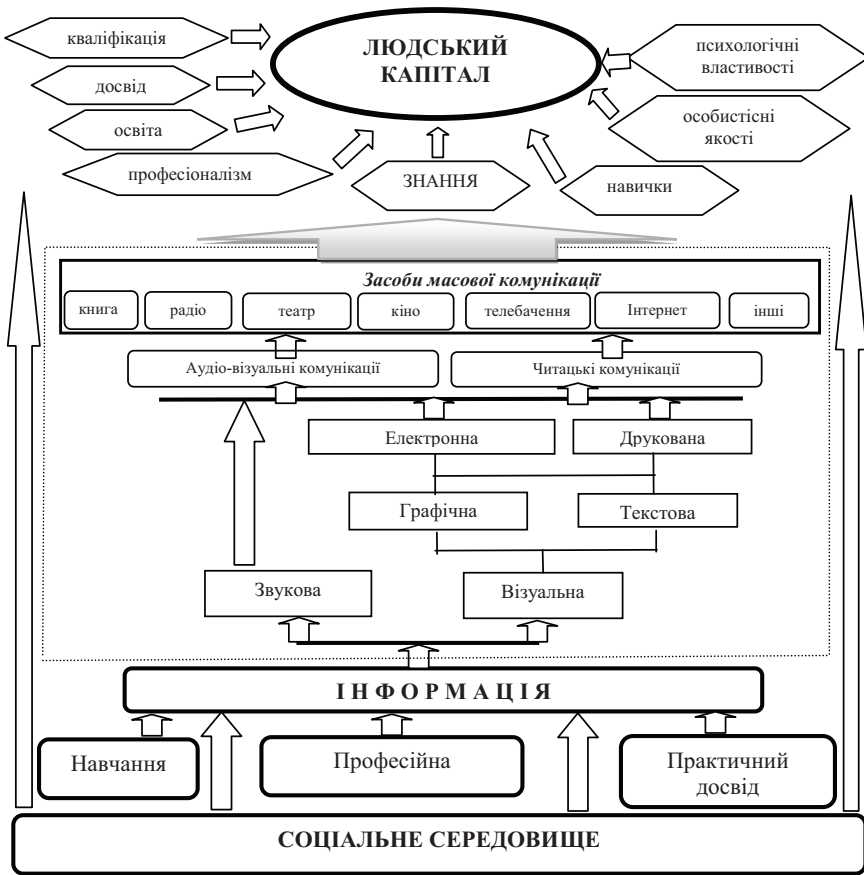

Рис. 2. Модель формування людського капіталу в умовах розвитку економіки знань

Здійснене узагальнення дозволило визначити відмінності між аудіовізуальними та читацькими комунікаціями (рис. 3).

Визначені відмінні характеристики каналів масової комунікації дозволяють стверджувати, що кожен канал окремо та всі вони разом орієнтовані на передачу різної за змістом інформації (мається на увазі функціональна специфіка цих комунікаційних каналів). У текстовому варіанті зосереджена інформація найбільш повна, тоді як інші її носії за своїм характером можуть тільки подавати сигнал і пробуджувати інтерес. Окрім того, у текстовому варіанті може міститися заключна спеціалізована інформація, потрібна для наукової роботи, навчання, індивідуальної самоосвіти, духовного зростання особи. Тому текстовий варіант передачі інформації за характером своєї дії диференціює аудиторію, виділяючи тих, кому важливі й цікаві знання, що саме є в даному тексті та нерідко, скажімо, у класичній або «складній» літературі, апелює до особи читача, його власного духовного досвіду та самостійного ціннісного судження.

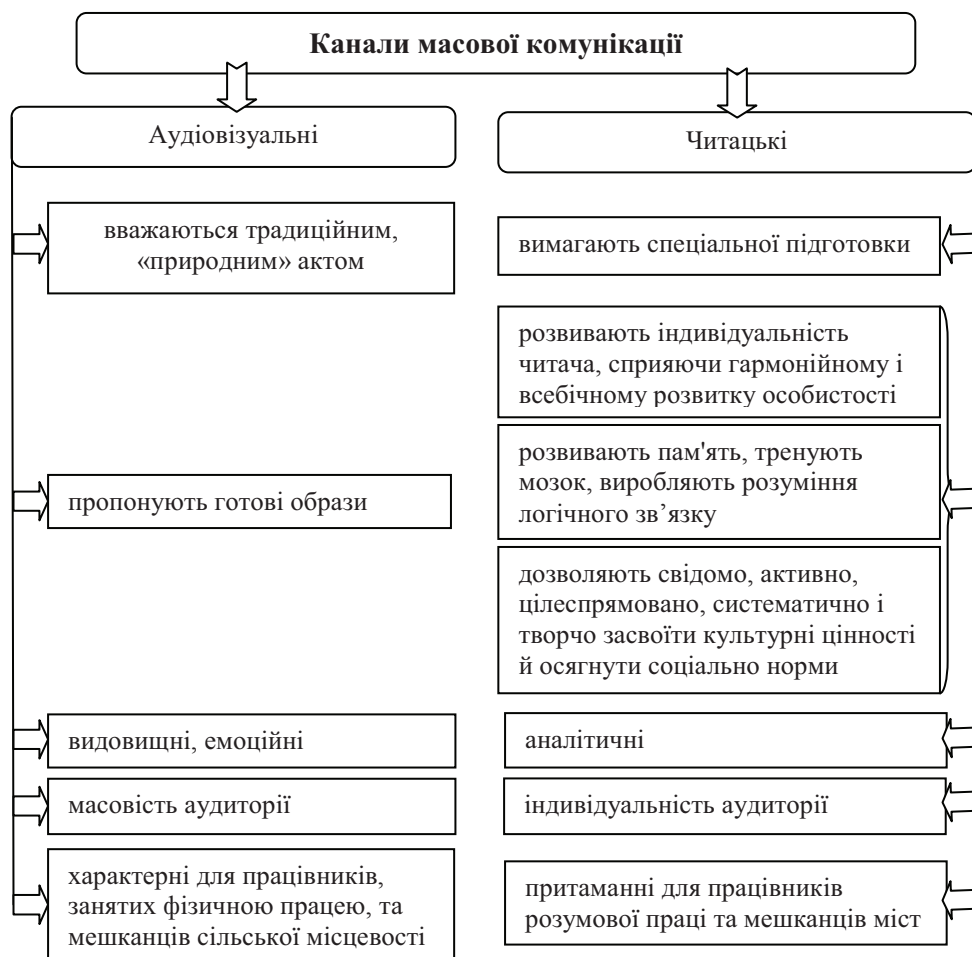

Рис. 3. Порівняльна характеристика каналів масової комунікації

З огляду на зазначене, для зростання людського капіталу на всіх рівнях управління пріоритетне значення має активне використання читацьких комунікацій, що сьогодні представлені в найбільшій мірі книгою та Інтернетом як носіями друкованого тексту. Водночас фактичні результати використання каналів інформації суттєво відрізняються від теоретично обґрунтованих. Суттєве зростання обсягу інформації та способів її передачі відбулося на зламі ХХ–ХХІ ст. Основні напрямки змін полягають у тому, що, з одного боку, послаблюється інтерес суспільства до традиційних форм (читання книг, прослуховування радіо, відвідування театральних вистав і концертів), а з другого, — зростає значення аудіовізуальних. Ці зміни посилювалися упродовж багатьох років і яскраво проявилися в останні десятиліття. Підтвердженням даної тези є структура розподілу вільного часу між основними видами дозвілля в Україні за ряд років (рис. 4).

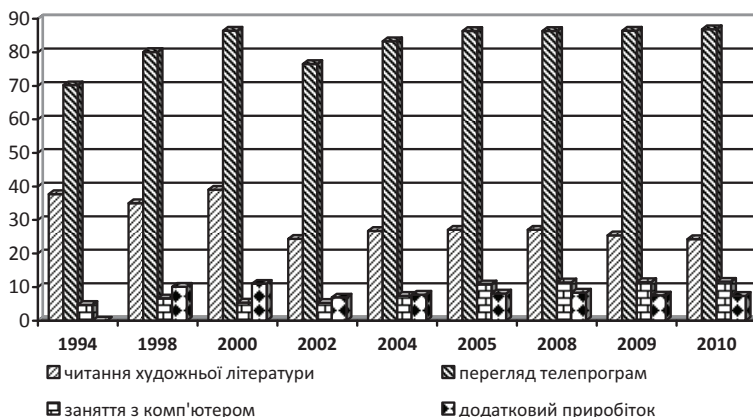

Рис. 4. Форми дозвілля в Україні

Подана статистична інформація свідчить, що, попри пріоритетність використання читацьких комунікацій для зростання людського капіталу, фактично домінуючу позицію посідають аудіовізуальні канали, зокрема телебачення, що певним чином гальмує процес розвитку економіки знань.

Доцільно звернути увагу ще на один досить важливий аспект: спроможність середньостатистичної сім'ї в нашій країні використовувати зазначені засоби масової комунікації (див. таблицю).

**Структура витрат домогосподарств за основними статтями у 2010 р.
(середнє за місяць з розрахунку на одне домогосподарство)**

Показник	Сукупність витрат		
	усі домогосподарства	у тому числі домогосподарств	
		у міських поселеннях	у сільській місцевості
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Усього витрат, грн	3072,7	3209,8	2765,6
Споживчі витрати, %:	90,0	91,0	87,4
продукти харчування та безалкогольні напої	51,6	49,9	56,1
алкогольні напої	1,5	1,7	1,1
тютюнові вироби	1,8	1,9	1,8
одяг і взуття	6,1	6,0	6,2
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	9,3	10,0	7,4
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання життя	2,4	2,3	2,4
охорона здоров'я	3,1	3,2	3,0
транспорт	3,7	4,0	2,9
зв'язок	2,7	3,0	1,8
відпочинок і культура	1,8	2,2	0,8
освіта	1,3	1,5	0,9

Продовж. таблиці

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
ресторани та готелі	2,4	2,8	1,2
різні товари та послуги	2,3	2,5	1,8

Примітка. За основу взято інформацію Держкомстату України [7] про структуру витрат домогосподарств.

Якщо припустити, що читання книг та використання мережі Інтернет пов'язано зі статтями «відпочинок і культура», «освіта», «зв'язок», то в загальному такі витрати складають лише 5,8%, а в грошовому виразі — 178,22 грн на всіх членів домогосподарства. Така сума є критично низькою і недостатньою для отримання необхідної інформації через читацькі канали, а відтак у населення значно зменшується можливість генерувати знання, які є визначальними для розвитку економіки знань.

Таким чином, зростанню людського капіталу в найбільшій мірі сприяє активне отримання населенням інформації через читацькі комунікації (друкована книга та Інтернет), які, власне, зумовлюють розвиток пам'яті, тренують мозок, виробляють розуміння логічного зв'язку, тобто підвищують інтелектуальний потенціал людини. Сьогодні в державі склалася несприятлива ситуація, яка виражається в наявності значної кількості проблем, пов'язаних з низьким рівнем добробуту населення та відсутністю стимулів до самоудосконалення, що не сприяє формуванню людського капіталу та розвитку економіки знань.

1. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста / Э. Денисон. — М., 1971. — 645 с. 2. Долан Э. Дж. Микроэкономика / Э. Дж. Долан, Д. Е. Линдсей. — СПб., 1994. — 256 с. 3. Дятлов С. А. Теория человеческого капитала / С. А. Дятлов. — СПб. — 1996. — 325 с. 4. Кендрик Дж. Совокупный капитал США и его формирование / Дж. Кендрик. — М.: Прогресс, 1878. — 275 с. 5. Курганский С. А. Основы теории человеческого капитала / С. А. Курганский. — Иркутск: Изд-во ИГЭА, 1996. — 325 с. 6. Рюмшина Л. И. Манипулятивные приемы в рекламе: учеб. пособие / Л. И. Рюмшина. — М.: Ростов-на-Дону, МарТ, 2004. — 240 с. 7. Статистичний щорічник України за 2010 рік: зб. / за ред. О. Г. Осауленка; Держ. ком. стат. України. — К.: Консультант, 2011. — 566 с. 8. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, К. Шмалензи. — М.: Дело, 1993. — 303 с. 9. Штангрет А. М. Формування економіки знань в Україні: характеристика, оцінка та моделювання: моногр. / А. М. Штангрет. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2011. — 248 с. 10. Becker G. Human capital.— The University of Chicago Press, Chicago and London, 1983. — 303 p. 11. Schultz T. Resources for higher education: an economist's view// The Journal of Political Economy.— 1968.— Vol. 76. — №3. — 105 p.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА КАК ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Определены составляющие и охарактеризован процесс формирования человеческого капитала как ключевого ресурса экономики знаний.

HUMAN CAPITAL FORMATION AS A BASIS ECONOMY KNOWLEDGE

The article outlines the components and characterized the formation of human capital as a key resource of the knowledge economy

Стаття надійшла 25. 12. 2011

УДК 336.773

А. В. Бондарчук

*Науково-дослідний фінансовий інститут
Академії фінансового управління Міністерства фінансів України (м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ РЕПО В УКРАЇНІ

Аналізуються можливості розвитку ринку репо в Україні. Обґрунтовуються переваги операцій репо перед іншими фінансовими інструментами. Визначається механізм регулювання комплексом ризиків, пов'язаних з операціями репо. Пропонується комплекс заходів, спрямованих на розвиток ринку репо.

Класичне репо, договір зворотного викупу, платіж з вирівнювання, ризику, безкризова крива дохідності

Борговий ринок в Україні виходить на нову фазу свого розвитку. Питання розвитку ринку державних цінних паперів у національній валюті стає все актуальнішим, оскільки його ефективне функціонування зменшує залежність від зовнішніх кредиторів щодо задоволення потреб у фінансуванні уряду, знижує вартість державного боргу, нівелює вразливість перед фінансовими кризами, полегшує реалізацію грошово-кредитної політики, яка передбачає планування рівня інфляції.

Одним з напрямів розвитку боргового ринку є ринок репо. Як відомо, сьогодні проводяться операції як на біржовому ринку, так і поза біржею, з використанням різних базових активів (акцій, корпоративних облігацій, ОВДП). Водночас тема розвитку ринку репо є особливо важливою для учасників фондового ринку, що пов'язано з недостатністю надійних і привабливих фінансових інструментів.

Особливості здійснення операцій репо досліджувалися в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Роль репо в банківському секторі з метою оподаткування аналізували С. Л. Лондар, А. А. Гуров, І. В. Нестеров, В. І. Поляков. Іноземна наукова література щодо підходів до розвитку ринку даних операцій представлена публікаціями Світового банку, Міжнародного валютного фонду, USAID.

Метою нашого дослідження є висвітлення сутності та особливостей проведення операцій репо відповідно до норм європейського законодавства та міжнародних асоціацій; порівняння репо з іншими успішно функціонуючими фінансовими інструментами і визначення комплексу ризиків, що несуть у собі такі операції й механізми їх регулювання, а також основних напрямів розвитку ринку репо в Україні.

Розглядаючи сутність угод репо, доцільно базуватися на нормах європейського законодавства та міжнародних асоціацій. З економічної точки зору операції репо — це вид кредитування, при якому заставою виступають цінні папери, а з юридичної — це продаж цінних паперів.